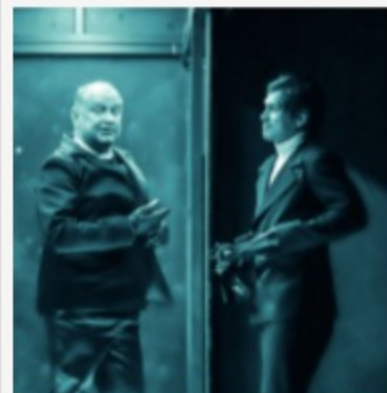

LEGÚJABB SZÁMUNK:

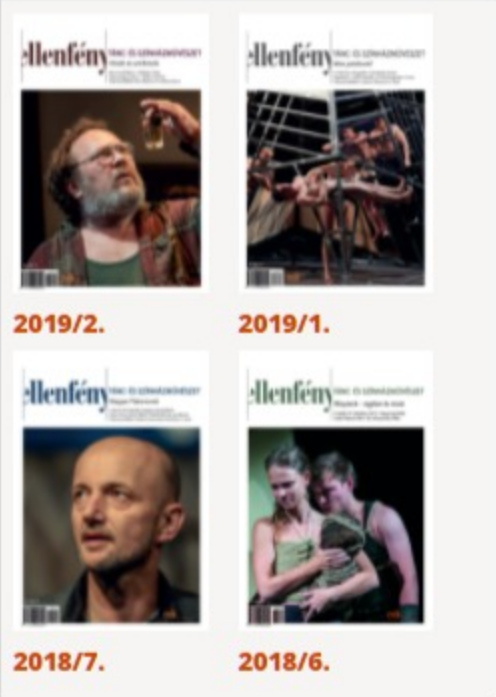
2019/3.

SZÍNHÁZ: TÜKÖR VAGY FÓRUM?

TARTALOM
HOL KAPHATÓ?

ARCHÍVUM

RÉGEBBI SZÁMOK

2019 2018 2017 2016 2015

2014 2013 2012 2011 2010

2009 2008 2007 2006 2005

2004 2003 2002 2001 2000

1999 1998 1997 1996

ARCHÍVUM/2007 | Archívum 2007/12

Mulatságos rémtörténet

Vvegyenszkij: Ivanovék karácsonya - Katona József Színház, Kamra

Míg az előadás kezdetét várjuk, egy faliórát figyelhetünk. A nézőtérrel szemben, színpad elejére függesztve egy ingaóra jár. Egyenletes ritmus méri ki az időt, amely tulajdonképpen áll, hisz az órának nincsenek mutatói.

Az álló (vagy az önmagába visszatérő) időre utal a szereplők bemutatkozása is, amely remek színházi geg. Az előadás kezdete egy előadás vége: a színészek a közönség elismerését várva a színpadon állnak, előrelépnek, meghajolnak. A Kamra közönsége bele is megy a játékba: tapsolni kezdenek, a színészek mosolyognak, bólogatnak, örülnek a sikernek. Aztán egyenként (majdnem) valamennyien előlépnek a sorból, bemutatkoznak. A formula többnyire ugyanaz: a háromtagú orosz szerepneveket, a szereplők életkorát és nemüket mondják. Kosztja Perov egyéves kisfiú (Kovács Lehel) kezdi a sort. Ezen a bemutatkozáson nincs mit csodálkozni (ha csak azon nem, hogy az egyéves kisfiúk legfeljebb gondolatban tudnak beszélni). Sőt a négy és a nyolcéves is nevezheti magát kisfiúnak és kisleánynak. De itt a harminc és az ötven és a nyolcvanéves is kisfiúzza, kislányozza magát. Mit jelent ez? Egy végtelenül infantilis világot fogunk megismerni? Vagy az emberi lélek mélyén valóban áll az idő? (Mulatságos az is, hogy az egyik férfinéző - Mészáros Béla - idős nőként mutatkozik be. Nevetünk azon is, ahogy előlép egy másik színész - Takátsy Péter -, hasonló gesztusokat tesz, mint a többiek, levegőt vesz, kinyitja a száját, végül nem mond semmit. Nyilván azért nem, mert - mint később kiderül - fenyőfaként mutatkozhatna be. De ebben az előadásban a fenyőfák nem tudnak beszélni. A színpadot betöltő színészkaréból csak egyetlen szereplő - Mészáros Piroska - nem mozdul és nem is szól semmit. Később a gyilkos dada egyáltalán nem néma szerepében látjuk őt viszont.)

A bemutatkozás közben az fel sem tűnik, hogy mindenki más családnevet mond, miközben egy családi karácsonyt fogunk látni. Az Apa (Fekete Ernő) és az Anya (Pelsőczy Réka) - ők nem mondják kisfiúnak, kisleánynak magukat - Puzirjovként mutatkozik be, miközben a darabnak Ivanovék a címszereplői. Ilyen nevű szereplők azonban nem lépnek színre. Tehát már kezdetben is feltűnik néhány „furcsaság”, ami aztán az egész darabot jellemzi. A nálunk teljességgel ismeretlen Vvegyenszkij 1931-ben(1.) írt avantgarde művét leginkább a dadaizmushoz kapcsolhatjuk, hisz egyértelműen a meghökkentés, a provokáció áll a középpontjában.

A darab cselekménye - ha lehet egyáltalán ilyesmiről beszélni - egy brutális gyilkosság körül forog. Karácsony előtti este a dada a gyerekek fürdetése közben baltával levágja az egyik szemtlen kislány fejét. A szülők ez alatt balettet néznek a színházban. Közben a rendőrök elviszik a dadát. A hazatérő szülők szörnyülködnek, kétségbe esnek, majd szeretkeznek. Végül megfogadják, hogy mégis állítanak másnap fenyőt. Eközben a favágók az élénk életet élő erdőben ki is vágják a fát, amit később elvisznek Puzirjovékhoz. De nem könnyű dolog jól felállítani egy fát. Eközben kihallgatják a dadát, majd az elmeorvosvizsgálatnak vetik alá. Aztán a bírósági tárgyalás következik, amelyen sorra elhaláloznak a bírák. Majd Puzirjovék karácsonyát látjuk, ahol csendes vagy küzdelmes agóniával végül mindenki elpusztul.

E „cselekményváz” nyilván nem mond semmit a darabról. Legfeljebb azt, hogy többféle szándék keveredik benne. Például a provokáció is sokirányú benne. Nemcsak a brutalitás ábrázolása kelthet viszolygást, hanem az is, ahogy a darab gátlástalanul ironizál mindenféle szentségekkel (karácsony, megváltó, család). Emellett egyfajta társadalmi satírára is felsejlik benne. Ugyanakkor végig ott kísért a lehetőség, hogy mindez csak paródia. Hisz a darab számtalan nagy témát felvet (bűn-bűnhődés, örület-agresszió, ünnep-újjászületés), de egyikről sem mond semmi megfoghatót. Csak játszik a témákkal: felveti, meglegebgeti, kifordítja őket. Nyilván összefügg ez azzal is, hogy a darab szerkezetét is egyfajta esetlegesség uralja: bár valamiféle linearitás szerint következnek a másfél nap eseményei, ebből mégsem áll össze semmiféle történet. Csak epizódok vannak, önmagukba zárt, önmagukért való jelenetek. Mintha mindez az időn kívül létezne, és meg sem próbálná egyfajta ok-okozati láncolat tagjaként az emberi értelme logika (és észszerűség) utáni vágyát szolgálni. De nemcsak ez utal a dadaizmusra, hanem az is, hogy a világot valamiféle totális káoszként láttatja a szöveg. Ezt jelzi a fülünket megütő számos illogikus, abszurdnak ható nyelvi megfogalmazás is.

Aki azonban nem olvasta Vvegyenszkij művét, az Gothár Péter előadásából csak áttételesen ismerheti meg. A rendező ugyanis szuverén módon kezeli az alapanyagot: a szövegről a színpadi hatásra helyezi át a hangsúlyt, és egy teljesen öntörvényű színházat bont ki belőle. Ez egyrészt köszönhető a remek vizuális megoldásoknak, másrészt annak a vehemens játékoságnak, amely uralja a produkciót. Emiatt az Ivanovék karácsonya nemcsak az évad egyik emlékezetes bemutatója, hanem a színházi kreativitás példaadó munkája is.

Egyrészt remek találmány már (a Gothár tervezte) díszlet is, bár ez a szó itt felettebb pontatlan, hisz díszletnek, aligha nevezhető a színpadot hátul lezáró szürke fal. Még akkor sem, ha erre fehér krétával gyerekrajzszerű jelenetek vannak rajzolva, amelyek (akárcsak a középkori freskósorozatok) vizuálisan végigmesélik a darab történetét. Erre a narrátor szerepét betöltő egyéves kisfiú (Kovács Lehet) fel is hívja a figyelmet: az első képen egy fürdő táru elénk - mondja. És ezt valóban szó szerint kell értenünk: kinyílik a szürke fal, és feltárul a fürdő. Igaz, hogy sajátos, groteszk ábrázolásban: felülről látunk egy kádat, benne egy nyüzsgő „gyereksereget”.

A díszletben máshol is kisebb, nagyobb ajtók tárulnak, hogy villanásnyi képek vagy hosszabb jelenetek táruljanak fel. Például az egész előadásnak egyfajta alaphangulatát is megadja, ahogy a karácsonyi készülődésre utaló narrátor szöveg egyetlen mondatát képpé alakítja az előadás: a szakácsok csirkéket vágtak a konyhába - halljuk, de a látvány lesz fontos, ahogy rémületes fehér alakok baromfinyakakat nyiszálnak, hogy a falakra fröcsögjön az élénk vörös vér. Ez sok mindent előrevetít a későbbi brutális eseményekből is. Mint ahogy a kép variációját is látjuk később: ezúttal - a rá váró kivégzés előjeleként - a gyilkos dada alakját rajzolja körül a spriccelő vér.

De még mielőtt valaki vizuális horrorra gondolna, le kell szögezni, hogy ebben az előadásban a véres valóság helyett ironikus színpadi játékokat látunk. Pontosan jelzi ezt a fürdőbeli gyilkosság, amikor a dada lefejezi Szonyecskát (Pálmai Anna). A harminchárom éves „kislány” szemtelensége itt szexuálisan kihívó magatartásként jelenik meg: fürdés közben a mellét dicséri (és kihívóan szappanozza), majd egy dinnyét a lába közé helyezve maszturbálni kezd. Ekkor emelkedik fel a dada kezében a balta, amely épp akkor csap le, amikor a padlóra pottyan a dinnye. A szétmálló, szétfröccsenő gyümölcs a levágott fejet jelzi, ami azonnal láthatóvá válik „valóságosan” is: belép egy fejetlen test, és egy kisablakban a semmibe réved Szonyecska levágott feje is, amit néhány pillanat múlva egyszerűen a hóna alá csap a fejetlen test.

Máskor hosszabb jeleneteket „nyitnak ki” a díszlet feltáruló ajtói. Ilyen például Puzirjovék lefekvése és szeretkezése. Izgalmas vizuális játékkal a hálószerobát is felülnézetből látjuk: az ágyat és az éjjeliszekrényeket is, a rajtuk heverő tárgyakat is: nyitott könyvet, ékszeres dobozt. E „felülnézetben” áll meg az ágy mellett a levetett cipő is, az éjjeliszekrényen a szemüveg. És felülnézetben zajlik a házaspár „búfelejtő” szeretkezése is.

Máskor az egész „díszletfal” kinyílik, és kitágul a tér. Itt játszódik például a fenyőfa kivágásának erdei jelenete. De - ennek folytatásaként - a Puzirjovékhoz kerül fenyő felállítás is itt történik. Különösen az utóbbi nagyon mulatságos. A favágók (Elek Ferenc, Lengyel Ferenc, Mészáros Béla) buzgó tettvággyal tehetetlenkednek. „Tessék csak hagyni!” - mondják a házigazdának, de szinte semmit nem tudnak megoldani. A fenyőfa - eleve kissé sértődötten a sorsa miatt - érzékeny lényként reagál mindenre. Arra is, hogy ide-oda viszik, az ágait igazgatják, egyenesbe akarják hozni, ki akarják kötni, le akarnak nyisszantani a talpából, de aztán csak az egyik magasítóként szolgáló bőröndöt veszik ki alóla. Rémes - mondja Puzirjovné az eredményre, és még karácsony este is csak ezt a szót ismételteti. A fenyőfa ekkor kibontja lombját (széttárja a kabátját), és gyertyák gyúlnak rajta.

Sokféle mulatságos geg szerepel azokban a jelenetekben, amelyek hasonlóképp a játékoságra építenek. Ezek között vannak olyanok, amelyek a „történethez” még lazán sem kapcsolódó epizódnak hatnak. (Ilyen például az erdei állatok remek enumerációja. A méltóságos, büszke oroszlán - Pálmai Anna -, az elegáns, kimért léptű zsráf - Jordán Adél -, a kövér disznó - Elek Ferenc -, lopakodó, becsali természetű farkas - Szirtes Ági - az erdei iskolában gyülekeznek.) Más részletek beilleszkednek a „történetbe”, de önálló értékűvé válnak (például a rendkívül mulatságos elmeorvosi vizsgálat. A doktort Takátsy Péter, az asszisztensét Elek Ferenc adja.) Egyébként is ez jellemzi az előadást: laza képek sorozatának tekinthetjük.

A színészek kivétel nélkül az elemükben vannak. Most nem sorsokat és összetett jellemeket ábrázolnak, hanem a játékoságukat és a kreativitásukat mozgósítják. De ugyanolyan pontosan és kidolgozottan játszanak, ahogy már megszoktuk a Katona színpadán. Így hát - ha más eszközökkel is - mégiscsak izgalmas figurákat teremtenek - többet is, hisz a legtöbb szereplő többféle „szerepet” is eljátszik az előadásban.

A sokféle mulatságos epizód végén mégis csak beköszönt a karácsonyeste Puzirjovéknál. A „gyerekek” ismerkednek az ajándékaikkal. Vologya Komarov (Lengyel Ferenc) egy pisztolyt forgat a kezébe, addig-addig játszik vele, míg a halántékához nem illeszti, és meghúzza a ravaszt. Ugyanezzel a lendülettel tapadós masszát csap a mutató nélküli ingaórához: a szétloccsanó agyvelejét. Íme. A beteljesedő idő. Így vagy úgy mindenki követi a példáját, ott lógnak valamennyien (a színpad fölötti rúdba kapaszkodva) a semmiben.

Ennek a játékos-ironikus előadásnak a középpontjában - akárcsak Mohácsi Ördögökjében - a blaszfémia áll. Miközben menthetetlenül nevetségesnek hat minden szentség (nemcsak a keresztény ünnep, a karácsony, hanem a hozzá kapcsolódó magánéleti szentség, a család is), azt érezzük, hogy van valami torokszorítóan tragikus abban, amit életnek hívunk. Az idő mélyén (mint ahogy ebben az előadásban is a nevető felszín alatt) valahogy a lét elemi fájdalmára ismerni.

Eljött hát a karácsony, beköszönt a halál. Ez lenne a megváltás?

1. A Kamra szórólapjának közlése. A Világirodalmi Lexikon szerint 1938-ban született a darab.

Alekszandr Ivanovics Vvegyenszkij: Ivanovék Karácsonya

Katona József Színház, Kamra

Fordította: Baka István

Dramaturg: Morcsányi Géza

Jelmez: Kovács Andrea

Maszkok, rajzok: Varga Járó Ilona, Csikszentmihályi Berta

Zene: Fekete Gyula

Díszlet, rendező: Gothár Péter

Szereplők: Szirtes Ági, Lengyel Ferenc, Fekete Ernő, Elek Ferenc, Takátsy Péter, Pelsőczy Réka, Mészáros Piroska, Jordán Adél, Kovács Lehel, Pálmai Anna, Mészáros Piroska

Sándor L. István

LEGFRISSEBB CIKKEK:

KÖNYVEK
A kiszolgáltatottak nézőpontjából

Beszélgetés Keresztury Tiborral

| 20. 10. 7.

FÜGGETLENEK
Történelem alulnézetből

Tar-Kersztury: A Te országod – Forte Társulat

Sándor L. István | 16. 06. 19.

KÖNYVEK
Empátia, humor, drámaiság

Beszélgetés Mészáros Tiborral és Keresztury Tiborral

Sándor L. István | 21. 04. 6.

